

In memoriam....

Írta Mezei Ernő

Nem gondolnám, hogy ítélő illetékességemre kockázatos, és bíráló képességemet túlhaladó állítást teszek, ha Rákosi Jenőt, az ő egész polgári pályáját átölelő hírlapi foglalkozása és sok évtizedes szerkesztői hivatásának mértéke szerint nemcsak a magyar, hanem az egész európai zszurnalisztika egyik legfényesebb reprezentánsának, minden nyelvű hírlapírás művészi előképének tartom. Bajos számot adni arról, mi mindent jelent ez a disztinkció az oly roppant arányokban fejlett, a modern élet közvetlen benyomásaival telített, színekben, ízekben, nyelvi sajátságokban szinte mindennap gazdagodó és raffinaít ingerekkel versengő mai zszurnalisztikában. Előre kell azonban bocsátanom, hogy zszurnalisztikái szereplés alatt itt nemcsak a publicisztikát értem, amely Rákosi Jenő közéleti alakját különös előkelőség keretébe állította és olykor-olykor az országban folyó szellemi harcok vezérlő bajnokának, vagy ihletett sugallójának tüntette fel, A szorosan vett publicisztika, azaz a nagy országos érdekek irodalmi kifejtése manap, az általános demokratikus terjedelemmé szélesbült közgondolkozás számára, jóformán csak a nyomdai technika és a hírlapi indusztriális vállalat szálaival kapcsolódik a *zszurnalisztikának*, mint a huszadik századbeli közszellem legelevenebb médiumának hatáskörébe. „Nem nagy írói dolog a publicisztika”, emlegette előttem néhai Tóth Béla, akit a maga idejében méltán soroltak a legjobb tárcaírók közé és minden tekintetben bevált a zszurnalisztikái *stílus* mesterének. Meg kell jegyezmem, hogy az ismert szellemes francia mondás: „le style cest lhomme”, a mai példaadó zszurnalisztikában voltaképp komplikált értelemmé bővül. A tökéletes tollforgató, és mesterségében teljesen otthonos *zszurnalisztának* nem szabad egy stílusba merevednie, hanem választott tárgyához képest más-más inspiráció rezgését kell követnie, legyen az lüktető szenzáció riportja, történeteket és indulatokat rajzoló elbeszélésforma, egyenletes szárnycsapásokkal logikai csúcsra emelkedő fejtegetés vagy elmélkedő és elméskedő tárca-kroki. Mindehhez többféle stílus változatos gyakorlatába kell bele-idegződni. Ezt a lélektani művészetet dicsérhetjük sokszor a mai zszurnalisztika egyszerű riporteri, a pillanat hevéből kilobbantott improvizációban is. Bizony, gyakran nagy írói talentumok sem érik el ezt a készséget. Eötvös József báró, akit mint költőt és gondolkozót, a magyar írói égbolt legfényesebb csillagai között tisztelünk, mondotta egyszer, amikor maga is a lapszerkesztő

feleletterhét hordozta, hogy egy izgalmas újdonsághírt nem tudna hozzávaló segéderő nélkül megfelelő stíluslében feltálatni. Ennek ellenképét is megtaláljuk névrokonában, Eötvös Károlyban, akinek bármilyen pongyola írásdarabján is a jellegzetes írói temperamentumot, a kedélygazdag humoristát, vagy a mindig plasztikusan ható és zamatos nyelvű elbeszélőt lehetett megsejteni, de éppen vezércikkírására, amely politikai passziójának, jogász elméjének állandóan boronált talaja volt, ötleteinek vadtenyészet, okfejtéseinek fegyvelmeden csapongása miatt olykor a teljes stílustalanság vagy a kapkodó, összhangtalan kísérletezés bélyegét lehetett rásütni. Lehet az ilyen egyoldalúan korlátolt hírlapírói kvalifikációra ma is több közelfekvő példát idézni.

Ezen a mértéken mérve gondolom elsősorban megállapíthatni Rákosi Jenőnek zsurnaliszikai felsőbbiségét. Tisztán a „métier”-nek, a hírlapírói foglalkozásnak, mint versenypályának értékeit nézve, az ő úgyszólván robotos napi munkájában a hírlapírói jelességeknek változatos sorozatát, stílusbeli szépségeknek az alkalomszerűséghez szabott, pompázatosan gazdag mintáit találhattuk meg. Persze eszünkben kell itt tartani, hogy Rákosi Jenő már kora ifjúságától a rendszeres hírlapírói működés mellett a nagy nemzeti irodalomnak, a belletrisztika finomabb ágazatainak, a színmű- és regényírásnak, meg a lírai Ömlengésnek egyik legelismertebb neve volt és ez a sokoldalú költői inspiráció az ő közönséges zsurnaliszta munkáját is gazdag színváltozatokkal táplálta. Szakadatlan vezércikkírását az átlagos zsanéértől a filozófmélyességű gondolkozónak és a széles szemhatáru politikusnak tömör logikai eszmemenete különböztette meg. Viszont nem egyszer ütköztek ki a közéleti pártoskodásokból oly érdekek és alkalmak, amikor az olvasóközönséget izgató fűszerezésnek is mestere, a lendületteljes páthosznak, meg a vértforraló agitacionális szólamóknak virtuóz kezelésével vált ki. A nemzeti haladás borongós, sűrű ködülte válságai közepette a közvéleménybe bele tudta lövellni hol a hirtelen villámlásnak éles, minden körvonalat és szögletet megvilágító cikkázását, hol a távoli mennydörgésnek tompa zajlását.

Nos, amit Rákosi Jenő szellemi előkelőségének jellemzésére ki kell emelnünk: a hírlapírás technikájának mindezen adománya és vívmánya csak a széles kőalapzat, amelyen kiváltságos hírlapírói hivatottsága messze tájékon uralkodó, misztikus jelentésekkel borított piramissá magasodott. Nem más ez, mint hírlapi cikkezgetéseinek nemzeti célzata és hazafias alapeszméje, alkalmi írásainak egységes erkölcsi tendenciája. Rákosi Jenő a magyarság közemlékezetében elérte azt a fokozatot, ahol a hírlapírói toll fölmentje nemzete igazának profétájává, hitének legfőbb tanújává magasztosul.

Nekem talán kissé kényes feladat, hogy ebben a tekintetben útjának fejlődési motívumait, eszmevilágának belső összefüggéseit elemezzem. A politikai életben vele soha elvi és pártközösséget nem vallottam, sőt évek hosszú során át publicisztikai álláspontjaink ellentétessége még odáig sem engedett jutni, hogy vele, aki már első szárnybontogatásai idején társadalmi vonatkozásban is a hírlapírói céhszervezkedés vezértekintélyének sze repelt, a személyes ismeretség viszonyába kerültem volna. De a sablonos politikai tülekedések között, 67-es és függetlenségi álláspontok, kormánypárti és ellenzéki sorakozások mindennapos hercehurcai között is vele szemben hamar tisztába lehetett jönni, hogy az o elvi nyilatkozásainak, programszerű tételeinek és minden harcias propagandájának erkölcsi kristallizációja mélyebb vizekből buzog föl, keményedik és tapad együvé, mint ami-

nőket az uralkodó pártszempontok, divatos jelszavak, utcai népszerűségek lármásan habzó hullámai árasztottak. Írásaiban, napi cikkezéseiben kibontott eszmeharcaikat áttekintve, szinte gyerekes kötekedésnek tűnhetik fel, ha vele szemben, mint az ujságbeli háborúságaink kiszólásaiban közkedvelt fogás vagy a pártanathémák szenteskedő rovása, ha az ő publicisztikai működésére is a minden részletben következetes felfogást a feltevések és tételek dogmatikus keményedtségét akarnák bírálati zsinórmértékül kifeszíteni. Eszméinek, nézeteinek esetleges árnyalat játéka legkevesébe sem kisebbítheti az ő megítélésében azt a fényt, hogy pályájának hajnali fényességétől késő alkony-ragyogásáig az egész magyar hírlapirodalomban ő tűzte ki és követte mindvégig a legátfogóbb célpontot. Ő marad valóban a legmerészebb magyar álmok álmodója, minden nemzeti balsorsos és személyes megpróbáltatáson át a teljes magyar ideálnak rajongásig lelkes hirdetője. Írói fellépésének első kezdetétől lelkének ez a hitbéli östüze gyulád ki és sűrűsödött össze minden közéleti eszményének és minden politikai törekvésének olthatatlan lángjává. Mert bárminő volt is időnként álláspontja az éppen aktuális erejű kérdések és áramlatok irányában, mindenkor, mint az olvasztó kohónak tüze, átizzott rajta az a fanatikus meggyőződése, hogy a magyar népnek, mint a történelmi gondviselés kiválasztott és minden arravaló képességgel bőven megáldott közegének itt e százados földterületen, az európai kultúrai övezet keleti határvonalán, a népek sorsának irányzó erejévé, az emberiség haladásának központi tényezőjévé kell válnia. Ezt a vezéreszmét ő egészen a nyelvi imperializmus, a kulturális egybeolvasztás dimenziójának fogta föl. *Harmincmillió magyar!* Ez volt nemzeti ideáljának hegycsúcsáról való evangéliumi tanítása és látománya, amelyet már az élő és vele együtt küzdő nemzedék korszakának akart beteljesíttetni. Itt lehet azt kérdezni, hogy amit ő e cél erős emeltyűjének tekintett, az Ausztriával való közjogi kapcsolatunkat és a dinasztia nagyhatalmi fényeskedését: nem jelentett-e rikító ellentétességet, nem volt-e éppen a célnak állandó veszedelme? És zszurnalisztikai felsőbbségének legjellemzőbb vonása, hogy ebbe a ragyogó, szinte vizionárius álmoképzeltetésbe, hogyan cövekelte bele a hírlapi propaganda napi szükségéhez képest az aktuális politika érdekeit és az adott lehetőségek mérlegelését. Ő az inspirált látnok egyben a hirdetett célok szolgálásában és előbbrevitelében. Ugyanakkor a közvetlen hasonlatok sugallatainak volt ihletett tolmácsa. Realista veretű idealizmusa, vagy megfordítva, ideális zománcú realizmusa, amely hírlapírói lényét alkotta, a politikai aktualitások méltatásaiban úgy rezgette állandó delejtűjét, hogy minden eseményt, minden egyes lépést, amely az ő általános perspektívájának irányába látszott szögelleni, minden kérdést és minden alkotást, amelyet a magyar misszió útegyengetésének állíthatott be, naiv és tüzes lelkeséggel pártolt.

Hogy az Ausztriával való közösügyes megkötöttségnek, Deák Ferenc kiegyezési művének befejezetten meggyőződéses híve volt-e, azt minden ellenkező látszat mellett kétségbe tudnám vonni. A harmincmillió magyar-egységgé olvasztott Balkán-konglomerátum és a keleti magyar nagyhatalmiság fenséges álmait nem olvaszthatta ő sem szerves egészé a habsburgi imperializmus balkáni céljaival, amelyek éppen az ellentétes és alkotmányos fejlődésünkre mindenkor felette veszedelmes hagyományokból szítták a visszaszerző erő tartalékcsöppjeit. Rákosi Jenő zszurnalisztikai egyetemességének jellemző vonásai közé tartozik azonban éppen az, hogy amikor elmerülve és sóvárogva látta maga előtt az álmo-

dott végcél, ugyanakkor megigézetten üdvözölte a végcél felé, ha csak ideiglenesen kapcsolódó legközelebbi *etappeot* is. Szó sincs róla, van ebben naiv vonás is, ami minden őserőjű zseninek bélyege. Felületes újságolvasók előtt egy-egy pillanatra talán úgy is látszhatott, hogy a hagyományos udvari politika irányában engedékenyebb a magyar közvélemény hiteles inspirálójánál, máskor meg agitatórius célkitűzéseiben vagy a magyar nemzeti jövőről való álomlátásaiban elrívültebbnek, ekstatikusabb képzelgőnek tűnhetett föl a legvadabb, forrófejű sovinsztáknál. Az egyik sarkponton opportunistább a kormányhatalomnak lojalitásában túlbuzgó birtokosainál, a másik sarkponton föllengzőbb és forradalminálmodozóbb a leglángolóbb magyar sovinsztáknál. Mérsékeltőbb és alkudozóbb Deák Ferencnél, hitteljesebb és követelőbb Kossuth Lajosnál. De ez a káprázatosan imbolygó impresszionizmus nem hogy következetlenséget hordozna, sokkal inkább folyton előretörő következetességének, a körülményekhez viszonyítva újra és újra átgondolt céltudatosságának bizonyossága.

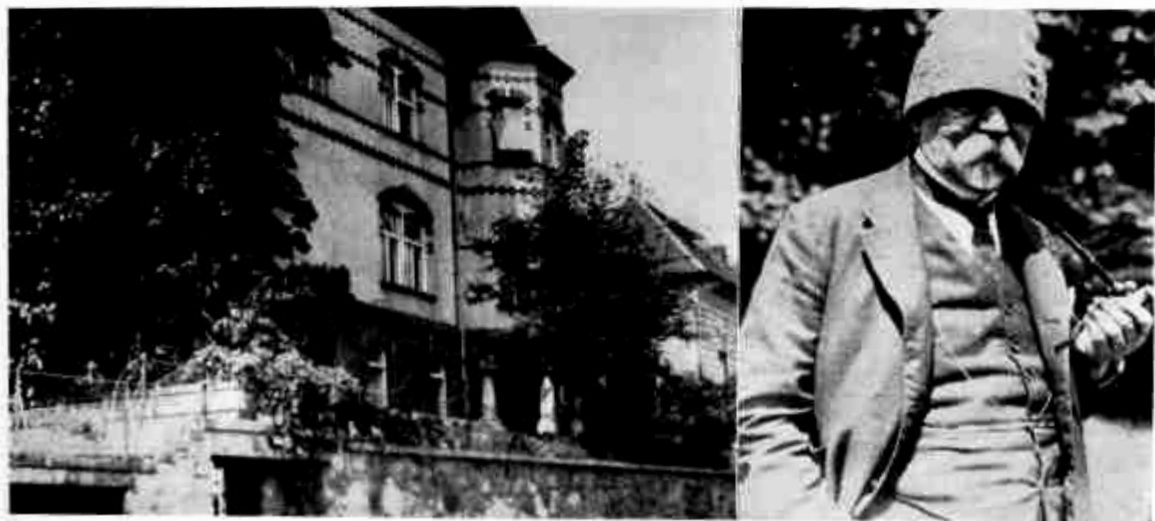
De ha Rákosi Jenő közéleti és hazafias propagandájának hatásait mérlegeljük, pillanatra sem szabad elfelejtenünk, hogy hírlapírói hatáskörén túl, mint Budapest második magyar színházának itt a fővárosban megteremtője és sok éven óriási szervezeti munkával terhelt igazgatója, az eladdig inkább németnyelvű, itt-ott még jargonos típusú *Budapest* nyelvi és érzelmi magyarosodásának céltudatosan legsikeresebb mozgatójaként működött, és a közönség pillanatnyi, bármi gyerekes szeszélyeit, az utca mulékony divatjait is a nemzeti erő emelésének szolgálatába állíthatta. Pedig, hogy mit jelenthetett trianoni gyászos megrekedtségünk idején nemzeti szervezettségünknek megmaradt és biztosított birtokállományában, hogy nyelvilag és kultúrailag teljesen magyar fővárossal rendelkezünk, ez a nagy történetírás Rákosi Jenő érdemének késő századokra kiható beiktatásával fogja véglegesen megszövegezni,

A zsurnalisztikai hivatottság és sikeres pályaküzdés tündöklő előképe marad a kési nemzedékek előtt akkor is, ha munkája érdemeit és eredményeit csak a kivételes természetes adományok, a felsőbbes írói tehetség és káprázatos szellemi hatalom mérték szerint becsüljük meg. De elsőrangú díszhely illeti meg őt az európai hírlapirodalom égés történelmi galleriájában, ha munkaerejének megcsodált szívósságát, hosszú életén át mindig töretlenül szertesugárzó írói vénáját fogadjuk el kritikai mértékünknek, annak a tevékeny hazafias szenvedélynek és az ő általános közéleti szereplésének havasi magaslatai amelynek olykor érdes fuvallatát, de mindenkor fénylőn tiszta, éltetőn üde levegőjét arassza a magyar közvélemény idegzetére,

Rákosi Jenő hosszan és dicsőséggel teljesen elnyújtott patriarkakorának harcias szikrázó ellobbanásánál talán sokan gondoltak az antik bölcsesség mélabús intelmére Senki halála előtt nem mondhatja, még ha krózsusi javak birtokában van is, hogy boldo sors beteljesedését érte el. Különös tragikumának vélhetjük, hogy koszorús harcainak é hivatásbeli sikereinek hosszú sorozata után késő aggságára meg kellett érnie: a világháború általános rengését, amely éppen a mi ősi tanyáink felé szétrepesztette az európai civilizáció körülbástyázott területét. Azt kellett hinni, hogy ez a rettentő katasztrófia amely Rákosi Jenőt éppen hősiességének, az emberi szervezet minden természete gyarlóságát lebíró lendületében érte, legjobban őt magát sújtja le, legmélyebb zúzódása

Rákosi Jenő naphegyi kertjében „Pajtás” kutyájával.

A naphegyi villa. — Reggeli sétán a kertben.

val az ő egyre merészebben szárnyaló hazafiálmait temeti romjai alá. – De nem. – Éppen ezekben a gyásznapokban, az általános csüggedés és összeomlás legfeketébb napjaiban emelkedett szálegyenesen, megtörhetlen hittel mindnyájunk fölé, akik kétségbeesetten görnyedeztünk az omló szakadékok között. És láttuk akkor az ő alakjában, mindennapi szerkesztőségi munkálkodás körében, banálisnak tetsző polgári gyülekezetek szertecsapkodó zajgásában, ahogy szemeink előtt megtestesíti a horáciusi fölmagasztalást: Impavidum ferient ruinae ...

Hisz ezek a bús romok az ő építő zsenijének nem is jelenthettek halálos összeomlást, a ránk hulló cseréptörmelék, a porba és sárba süppedt oszlopszatok, a forgácsokra hasogatót ívezetek az ő elgondolásában csak az újabb és erősebb alkotásnak becsesebb anyagát, az újabb, merészebb úttörésekhez a legalkalmasabb szerszámokat és a már kiegyengetett kövezetet szolgáltatták. Az illetékes szaktahácskozások döntése alapján már kijelölve a magyar fővárosnak az a helye is, ahol Rákosi Jenő ércszobrának közvetlen megjelenítéssel kell a magyarságnak sok eljövendő nemzedéke előtt éreztetnie és örökre példaadón tovább folytatnia azt az uralkodó hivatást és vésető erőt, amelyet a földi élet szélső határáig és a nemzeti történelem sorsteljes napjaiban honfitársaira, kortársaira, az egész magyar közvéleményre kifejteni tudott. Erről a szoborról, amelyen a plasztikus művészet varázslatának még fizikai megjelenésének késő aggkoráig töretlen derékségét is föl kell majd tüntetnie, bizonyára a magyar nyilvános életnek a következő századokban feltörő közönsége is meg fogja érezni a vele való meleg jelenvalóságot. Magasztalva fogják hirdetni a késő utódok is, hogy számukra Rákosi Jenő szobra igazi *Élő szobor*. Élő szobor nemcsak oly értelemben, hogy a szobor örökké élő egyéni lelket és személyes eltörölhetetlen többséget tükröz vissza. Még inkább úgy, hogy magának a magyar nemzetnek halhatatlan lelkét, időnkénti elhomályosulások után mindig győzelmesen feléledő hitét sugározza szét a világegyetembe.

